

ALTAFULLA SEGONS LES VISITES PASTORALS DELS ANYS 1827(8) I 1832

Jordi Tinoco Moreno

METODOLOGIA

L'única manera de poder acostar-nos a la realitat de les visites pastorals a Altafulla en la segona meitat del segle XIX és mitjançant la documentació que es conserva a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona.

Les actes que han arribat als nostres dies estan compilades en aquest arxiu, en unes carpetes corresponents als anys 1827 i 1832: "Santa Visita del Arzobispado que el Excelentísimo e Ilustrísimo Señor Antonio Fernando de Echanobe empezó el año de 1827" i "Don Antonio Rovira Cura Párroco de la Iglesia Parroquial bajo la invocación de S. Martín obispo de la villa de Altafulla, Arzobispado de Tarragona".

Els respectius volums mostren un índex que enumera totes les comarques on s'han realitzat les visites, amb les corresponents pàgines.

La caligrafia és prou entenedora, tot i que hi ha certes pàgines en què les abreviatures en dificulten la comprensió.

Paral·lelament, la secció local de la Biblioteca Pública de Tarragona també ofereix als investigadors una sèrie d'obres sobre Altafulla, que he utilitzat per tal de tenir una visió general de la situació de la vila a mitjan segle XIX.

Bé que la informació obtinguda a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona està separada per anys, he cregut oportú no haver de citar les fonts a peu de pàgina sinó dins el text, indicant únicament l'any de la visita.

L'objectiu d'aquest estudi sobre les Visites Pastorals a Altafulla el primer terç del segle XIX, més que no pas comprovar l'estat material de la parròquia (que, de fet, no seria possible només amb l'ajuda de la informació de les dites visites), és observar la pràctica de la doctrina cristiana i els seus efectes (benefets, causes pies...), investigar els costums de la població i comprovar quina fou la seva actitud envers les disposicions eclesiàstiques.

PANORAMA HISTÒRIC DE LES VISITES PASTORALS⁽¹⁾

Les visites pastorals eren –són– una de les responsabilitats que van lligades al ministeri pastoral del bisbe i al seu ofici doctoral: “Això us anuncia el Senyor, Déu sobirà: Jo mateix buscaré les meves ovelles i en faré el recompte” (Ez. 34, 11-12). Era una visita periòdica que el bisbe feia a les parròquies i comunitats de la seva diòcesi, durant la qual, s'exercien tots els poders del prelat: magisteri, jurisdicció i ordre (en aquest últim inclouríem la confirmació, tonsura de clergues, dedicació d'edificis i altars, administració de la penitència, etc.)

Un cop acabada, el bisbe tenia una visió de l'estat de la seva diòcesi, tant en l'aspecte material (edificis, objectes de culte, economia...), com en l'espiritual (tasca del clergat, catequesi, preceptes...) i moral.

La visita pastoral és, doncs, una forma de govern eclesiàstic que assolirà el seu esplendor a partir del Concili de Trento.

LA POBLACIÓ D'ALTAFULLA EL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XIX⁽²⁾

A diferència de l'impuls demogràfic de final del segle XVIII, el primer terç del segle XIX es caracteritza per un manteniment de la població. Curiosament, tot i les epidèmies que assotaren Altafulla entre el 1820 i 1826 i la guerra del Francès, entre el 1820 i el 1825 s'assolí la xifra màxima de bateigs.

Una de les conseqüències de la guerra del Francès fou la divisió posterior de la població entre liberals i absolutistes, divisió que també afectà els eclesiàstics altafullencs. D'entre els mossens absolutistes destacà Mn. Josep Jover el qual es negà a jurar la Constitució el 1820; Ramon Boronat i Mn. Francesc Casanoves representaven, entre d'altres, la branca del clergat liberal.

Més concretament, les visites pastorals que es comentaran a continuació ens situen cronològicament dins la dècada absolutista (1824-1833), un moment en la història d'Altafulla, caracteritzat per la prompta persecució dels liberals i per la quantiosa aportació econòmica que la vila havia de donar a l'Estat, en concepte de “subsidi de comerç” i per satisfer part dels deutes que el govern estatal havia contret amb França i Gran Bretanya.

El 1830 Altafulla està en camí de patir una bancarrota i es decideix, un cop reunida la població, augmentar la contribució general...

1. J. TRENCH ÒDENA i M. MIRACLES CÀRCEL ORTÍ (1984). “Les Visites Pastorals: Metodologia d'Estudi” a *Universitat de València. Departament de Paleografia i Diplomàtica. Sèrie Inventaris*, 7, València, pp. 9-20.

2. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. (1982). *Antoni Martí i Franqués i l'Altafulla del seu temps (1750-1832)*, Altafulla, Centre d'Estudis d'Altafulla, p. 55-59.

LES VISITES PASTORALS A ALTAFULLA EL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XIX: 1827 I 1832

Antonio Fernández de Echanobe y Zaldívar és l'arquebisbe que realitza ambdues visites, amb Josep Huguet i Antoni Rovira com a rectors, respectivament.

El 25 de gener de 1828 l'arquebisbe Echanobe va fer l'entrada pública a Altafulla segons el pontifical romà i va visitar la parròquia en la forma ordinària. En la descripció de la visita de 1832 ja no consta la introducció protocolària que trobem en la de 1828 i s'ocupa directament del primer problema. Així, les disposiciones de 1832, tracten de l'estat de conservació del cementiri. En la visita de 1828 ja s'havia advertit de la urgent necessitat de construir una porta per tal d'evitar que hi entressin els animals "prohibiendo bajo de excomuni6n qualquier acto irreligioso de violaci6n, de profanaci6n de las expresadas sepulturas i cementerio". Doncs bé, el 1832 aquestes disposicions no s'havien fet efectives i es dóna un ultimàtum de dos mesos abans de prendre les mesures adients: "con sumo dolor y sentimiento hemos hallado que no se ha cumplido lo mandado en el cap. 24 del decreto general de nuestra visita anterior de 26 de enero de 1828 concerniente al cementerio; el qual lejos de haberse cerrado y puesto segun decretamos; está en el mismo mal o peor estado y franco y abierto para la entrada de los animales, para torpezas e inmundicias y no debiendo sufrir este abandono, desprecio e indiferencia con que se trata aquel lugar religioso, depósito de los restos humanos de los fieles de esta parroquia (...) renovando el expresado capítulo 24 mandamos y reencargamos que se especule y cumpla exactamente lo prevenido en él, dentro de dos meses precisos; pasados los cuales si lo que no esperamos no se hubiese cumplido enteramente tomaremos las correspondientes providencias y procedimientos sin respeto ni miramientos a nadie contra quien sea culpable".

Seguidament, en aquests dos anys es repasaran els llibres parroquials, més exhaustivament el 1828.

Llibre de baptismes

El seu tractament l'any 1828 és molt detallista quan tracta els punts més protocolaris:

"(...) que en lo sucesivo exprese en cada partida el día en que nació el bautizado, sin que baste decir el día anterior y así mismo los abuelos su naturaleza y vecindad o a lo menos los nombres destos sino consta el domicilio".

En aquest sentit, en la visita del 1832 encara s'insisteix en la necessitat que consti "la naturaleza y vecindad de los padres y abuelos paternos y maternos" i també que es prescindeixi de les abreviatures que creaven confusions, no només en assumptes de baptisme sinó en altres llibres, amb la qual cosa es posa de manifest la generalització d'aquesta pràctica.

Com s'ha d'utilitzar l'aigua:

“Se bautizarán los niños de manera que no caiga el agua en la misma pila, y se mezcle con la que sirve para todos los bautismos; a cuyo fin se hará un vaso o caldero, en que se recibe, ó una división en la pila con hagugero por donde corre el agua al sumidero. El qual mandamos que sea interior para que el agua y qualquiera purificación por él”.

El baptisme d'urgència:

“Celará el rector que no expresa oficio de comadre muger alguna, que no haya sido examinada, y sepa bien el modo y forma de administrar bautismo en casos de necesidad y lo demás que deba practicar cuyos puntos explicará el párroco con frecuencia a los feligreses”.

I la validesa del baptisme en un moment determinat:

“Prohibimos al rector, y demás sacerdotes que bauticen indistintamente bajo de condición á qualquiera infanta, que lo haya sido antes en casa; deberá primero informarse atentamente como, y en que forma se administró el bautismo, el qual no se reitera sino quando hubiera sido nulo ó dudoso, absolutamente si fue invalido, y condicionalmente quando se subrase dudoso, para no exponerse de lo contrario á incurrir en irregularidad”.

Llibre de difunts

Sobre el llibre de difunts, tornem a trobar la insistència al voltant dels mateixos aspectes en els dos anys. El 1828, l'arquebisbe ordena que el rector “salve y rubrique al pie de cada partida las enmiendas que hiciere” i l'obliga a consignar l'edat dels difunts, si reberen els sants sacraments de penitència i extremunció, si van deixar “algun legado o manda pía” i el seu consegüent compliment. També remarca la necessitat de no enterrar els morts en el cementiri adjacent a l'església “por pequeño, inventilado, e impregnado de miasmos putridos”. És, lògicament, una ordre en benefici de la salubritat pública.

Per contra, el 1832 l'arquebisbe aprova aquestes partides tornant a incidir sobre la necessitat que constés l'edat del difunt, els sants sacraments, etc.

Preceptes anuals de confessió i comunió

Respecte als preceptes anuals de confessió i comunió, el 1828 l'arquebisbe només apunta la necessitat que els feligresos “cumplan el precepto de la comunió pascual en esta su parroquia dentro del tiempo señalado en las sinodales y en los decretos de nuestros dignísimos antecesores”. A tal efecte, insta el rector a elaborar un cens on constin les persones que han complert –que posteriorment donaria, en còpia a la secretaria de Càmbra– i on també figurarien aquelles persones que no haguessin complert el precepte pasqual. Al mateix temps, la disposició adquireix un sentit inquisitorial o amenaçador quan l'arquebisbe afirma, parlant dels absents, que “no les aprovecharía presentar las cédulas de ninguna otra parroquia aun de la Sta. Iglesia Catedral a menos que haya cumplido en ella con nuestra licencia” (potser aquesta pràctica ja es duia a terme, és per això que en la visita es prenen mesures). D'aquesta manera es volen evitar

els enganys i, tal vegada, el gradual allunyament dels fidels de la seva parròquia. També s'afegeix la necessitat de la correcta instrucció en la doctrina cristiana per poder complir amb el precepte pasqual, una instrucció que serà molt controlada a partir de l'establiment d'exàmens des del primer diumenge de quaresma. Tot el poble serà convocat, a toc de campana, a tal efecte: "para certificarse de ello establecerán los exámenes desde el primer domingo de la cuaresma, convocando al pueblo al son de campana, sobre lo que le gravamos su conciencia y les exigiremos seriamente sus cumplimiento".

En aquest sentit, el 1832 s'aproven les anteriors disposicions i s'encarrega al rector que animi els feligresos a complir els sants sagraments fins i tot fóra de temps pasqual. Això vol dir que la població només se sentia obligada a complir els preceptes en èpoques molt concretes, amb la qual cosa el rector havia d'intentar generalitzar aquestes activitats d'església: "Y encargamos al rector que exhorte a sus feligreses a la frecuencia de los santos sacramentos aun fuera del tiempo pasqual".

Llibre de matrimonis

El control dels matrimonis es fa evident en les dues visites, fruit de la necessitat peremptòria d'establir enllaços cristians que siguin el nucli de la família cristiana. En la de 1828, l'arquebisbe avisa el rector i el vicari de la obligatorietat de no casar ni proclamar cap fidel que fos d'una altra diòcesi, sense el consentiment del vicari general i dels pares. Per descomptat, tampoc no es poden casar sense demostrar que els futurs contraents han assimilat la doctrina cristiana: "si alguno de los que hayan de contraer matrimonio fuera de otra diócesis no los case, ni los proclame, sin que primero obtengan la licencia competente de nuestro provisor, y vicario general: ni tampoco sin el consentimiento de los padres, (...); y sin que haya precedido antes suficiente examen y aprobación en doctrina christiana qualquiera que sea la clase, y condición de los contrayentes".

Una nota curiosa, si més no des de la perspectiva actual, que denota la realitat que probablement es vivia a Altafulla la primera meitat del segle XIX, és el fet que en la visita pastoral es vol que s'acabin les visites dels nuvis a les núvies a les seves cases perquè eren motiu d'escàndol en el poble i es consideraven una falta de respecte des del punt de vista religiós-moral: "siendo notorios y muy trascendentales los males, y escándalos que resultan a menudo de la frecuente entrada de los novios en casa de las novias, y de la familiar conversación, y trato con ellas, es preciso que vele el parroco que se eviten tales desordenes".

Aquí s'acaben totes les al·lusions al matrimoni el 1828. En la posterior visita de 1832, es fa referència a la incompleta signatura del rector en les partides d'*Alegret*, *Pijoan* i *Torres*. En qualsevol cas, no queda clar si aquestes partides ja estaven anotades el 1828 o ja entraven a formar part del material susceptible de revisió a partir d'aquesta última data. Sembla que les partides estaven incorrectament completades i el rector és avisat perquè "en lo sucesivo ponga firma entera en todas las partidas, que escriba sus fechas con letras y no con números como hemos notado en la partida de Torrell y en alguna otra y que salve y ru-

brique al pie de cada partida las enmiendas que hubiere segun se lo mandó en la citada visita”.

Aquesta última frase pot indicar-nos que els errors en la confecció de les partides ja eren visibles en l'última visita i que, no s'havien esmenat. En tot cas, aquest aspecte no està citat en la documentació sobre la visita de 1828.

Causes pies i benifets

Finalment, s'apunten les causes pies i els benifets. Respecte a l'any 1832, consta la causa pia fundada per Mn. Marià Alegret “para tomar estado de matrimonio ú otro más perfecto sus parientes pobres hasta el cuarto grado” i l'estat de comptes de la Confraria de la Mare de Déu del Roser que “hallamos arregladas y corrientes y las aprobamos”.

Aqueix any encara no s'han complert les disposicions pel que fa a la causa pia d'Alegret, que ordenaven que la quantitat econòmica de què disposava “a favor de la causa pia las reparta entre los parientes dentro del cuarto grado del fundador que se hayan casado, u entrado en religión, distribuyéndola a proporción del derecho que adquirió cada una con arreglo a la voluntad del fundador”. En conseqüència, l'autoritat eclesiàstica donava un termini de dos mesos al rector per complir amb allò ordenat quatre anys abans.

El mateix passa amb els benifets units de Carme i Dolors (1828-1832). En la visita pastoral, el diaca Joan Coll és advertit que ha de provar a l'autoritat eclesiàstica que “se ha cumplido todo lo mandado en las últimas santas visitas que se han celebrado en esta iglesia parroquial, y las misas de sus beneficios hasta esta fecha: con prevención de que no haciéndolo así procederemos a lo que haya lugar”.

Les referències a la causa pia de Pere Franquès del 1832 sembla que són redactades en un to més permissiu i menys punitiu. A la visita, es donen per complertes “las trescientas misas mandadas celebrar en nuestra última santa visita” però es demana “que a la posible brevedad procure que se celebren las 400 misas que corresponden a los años de 1828, 29, 30, 31 a razón de 100 por cada año (...) y no habiendo quien las celebre en esta iglesia parroquial ponga el estipendio de ellas en la colectoría general del arzobispado dentro de dos meses”. Com es pot notar, en aquestes observacions no trobem amenaces tals com “con prevención de que no haciéndolo así procederemos a lo que haya lugar”; segurament n'hi va haver prou amb l'avís de 1828, per fer efectiva l'ordre.

L'incompliment de les disposicions es reitera els dos anys pel que fa als benifets de sant Martí i sant Miquel. El 1828 s'ordena que es revisi el compliment de les misses anuals de 1817 i 1818 i si s'han cobrat o no. El 1832 encara no s'han fet efectives les ordres i és per això que el bisbe demana “que las cumpla exactamente sin ulterior demora”. A més, afegeix la demanda de les proves que confirmin la celebració de les misses corresponents als anys 1827, 1828 i 1829 i la ràpida realització de les 266, pendents encara, dels 1830 i 1831.

L'estat del benifet de sant Francesc de Paula també es reflecteix en les dues Santes Visites. El 1828 es donen per celebrades totes les misses fins al 1826 però es demana "que celebre sin demora las correspondientes al año 1827 y que en lo sucesivo certifique cada año el cumplimiento anual". El 1832 ja s'han dit totes les misses corresponents fins al 1830 "y encargamos al expresado Patrono que a la posible brevedad cuide se celebren las vencidas de 1831".

Finalment, el patró del benifet de la Mare de Déu del Pilar també ha incomplert les seves funcions en la celebració de les misses a partir del 1830 i el 1832 "encargamos al Patrono el expresado beneficio y al actual cura párroco que procuren se cumplan a la brevedad posible las celebraciones de los años pasados de 1830 y 1831".

CONCLUSIONS

Les visites pastorals que acabem de comentar ens mostren la realitat religiós-moral d'Altafulla el primer terç del segle XIX. Uns esdeveniments que ens poden fer pensar en la influència que, des d'antic, ha tingut l'Església sobre les persones o els fidels.

En el cas d'Altafulla, les visites ens acosten a una Església molt arrelada al poble, molt pendent de les conductes dels fidels però poc rigorosa quant a les actuacions oficials o administratives, és a dir, tot el que feia referència a qüestions més aviat burocràtiques era freqüent que ho descuidés. És per aquest motiu que l'arquebisbe hi al·ludeix repetidament en les seves disposicions.

De totes les característiques dels documents eclesiàstics que tractem, en destacariem dues:

1. La insistència en algunes disposicions dels dos anys. No ens ha d'estranyar quan l'arquebisbe repeteix contínuament que s'ha d'arreglar la porta del cementiri per evitar que els animals destrossin els cossos de les tombes: sembla que moltes decisions anteriors de l'arquebisbe no es complien i, en conseqüència, l'autoritat eclesiàstica podia fins i tot arribar a amenaçar el rector amb una multa.

Un altre aspecte és la insistència de l'arquebisbe perquè el rector "salve y rubrique", és a dir, que doni fe de tots els actes administratius que du a terme.

2. La precisió es manifesta en aquells aspectes de la vida cristiana que són més importants els sagraments i la conducta religiosa; de fet, els que ja són morts no poden ensenyar res als vius i, per això, si la porta del cementiri no es pot tancar, en qualsevol cas, no és quelcom prioritari. En canvi ho és, el control dels baptismes, els moments en què es pot batejar un nen en perill de mort, el compliment del precepte pasqual, etc.

Un apunt que no deixa de ser curiós és el control dels matrimonis o, més ben dit, dels futurs matrimonis. Sembla que a Altafulla, la gent del poble comentava la desvergonya de molts nuvis que visitaven sovint les seves núvies. Era un fet massa "modern", que en una mentalitat cristiana no hi tenia cabuda i, per això, les visites pastorals també en fan esment.

No és més flexible l'obligació del compliment pasqual. El rector elaborarà un cens on constarà una relació de tota la població que ha de combregar i confessar-se. És possible que algunes persones intentessin fugir d'aquest control tan estricte de la seva parròquia, per això el bisbe indica en les disposicions que la parròquia és l'únic centre on han de complir. Aquí podem notar com la por que l'incompliment de les obligacions de tot cristià comportava, des de sempre, ja es començava a perdre (o s'havia gairebé perdut). Molts ciutadans ja no pensaven en el càstig diví que els esperava si la seva conducta no era cristianament correcta.

En definitiva, una Església preocupada per l'adoctrinament de la població però parcialment incapaç de complir com calia amb les obligacions administratives que, sovint, eren objecte de crítica de l'autoritat eclesiàstica.

BIBLIOGRAFIA

- ROVIRA I GÓMEZ, S.-J. (1982): *Antoni Martí i Franqués i l'Altafulla del seu temps (1750-1832)*. Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla.
- TRENCH ODENA, J. i CÀRCEL ORTÍ, M. (1984). "Les Visites Pastorals: Metodologia d'Estudi" a *Universitat de València*. València: Departament de Paleografia i Diplomàtica. Sèrie Inventaris, 7.

Fons Documental

"Visites Pastorals a Altafulla el 1827 i 1832", Arxiu Històric Arxidiocesà de Tàrragona.